

הרב פנחס טולדאנו שליט"א
אב"ד לונדון

בס"ד ירושלים עיה"ק תובב"א, א' תמוז תשס"ב

לכבוד
הרב הגאון פנחס טולדאנו שליט"א
אב"ד לונדון

שלום רב וברכה!

בהזדמנות זו אנו מבקשים לקבל
תשובה הלכתית לשאלה הבאה:

אישה שטרם זכתה לזרע של קיימא
נוקקה כדי להרות להפריה חוץ גופית (IVF)
הביצית שהופרתה מזרע של
בעלה הושלטה ברחמה בהצלחה.
לאחר כעשרים יום ממועד ההשתלה
הגיע יום כיפור. הרופאים שטיפלו בה
הזהירו אותה לא לצום ביום כיפור,
אחרת יש סיכוי גבוה שתפיל את
עובריה. מדובר באישה בריאה שהצום
לא יזיק לה מבחינה בריאותית כלל
והסיכון הוא לעובריה בלבד.

שאלתנו לכבודו היא:

ברצוננו להביע את תודתנו לכבודו על
הבעת הזדהותו עם אגודת "אפרת"
הפועלת למען המטרה הנעלה של
הצלת ילדי ישראל מנגע ההפלות שאינן
הכרחיות מבחינה הלכתית, בועידת
רבני אירופה שהתקיימה בבריסל.
תמיכתו של הרב יחד עם הרבנים
שהשתתפו בועידה חיזקה אותנו
להמשיך ביתר שאת בפעילותנו הנעלה
ולהרחיבה בקהילות היהודיות
שבתפוצות.

שמחנו שכבודו נענה לבקשתנו להשיב
לנו דעת תורה לשאלות העולות
לשולחנו בפעילותינו היום יומית
ואשר עוסקות בפיקוח נפש.

הרב יוסף שלום אלישיב

א. גרסינן בפרק ראשון דערכין דף ז'. אמר רב נחמן אמר שמואל, האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין ומקרעין את כריסה ומוציאין את הולד. פשיטא, מאי עביד מחתך בבשר הוא. אמר רבה לא נצרכה להביא סכין דרך רשות הרבים. ומאי קמשמע לן דמספיקא מחללין שבתא, תנינא מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם פסק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק כנעני ספק ישראל מפקחין עליו את הגל. מהו דתימא התם הוא דהוה ליה חזקה דחיותא, אבל דלא הוה ליה חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא קמ"ל ע"כ. הרי מבואר דמחללין שבת על העובר. וכן פסק רבינו בפ"ב מהלכות שבת דין ט"ו – האשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים וכו' ומוציאין את הולד שמא ימצא חי שספק נפשות דוחה את השבת, ואפילו לזה שאין חזקתו חי ע"כ. וכן פסק מרן או"ח סימן ש"ל ה'. וראה מה שכתב הרמ"א דאין אנו נוהגין עכשיו לעשות כן ע"ש. וכן פסק הרמב"ן ז"ל בתורה האדם שער הסכנה בשם הלכות גדולות (הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשכ"ד) דף כ"ח דמחללין שבת על העובר. וכן הביא דבריו הר"ן בפרק שמיני דיומא – וזה לשונו:

האם מותר לאישה בריאה שבריאותה לא תפגע עקב הצום, להינע מלצום בגלל חשש להפלת עובר שהושתל ברחמה כעשרים יום קודם הצום?

נודה לכבודו שליט"א אם יתן פסק הלכתי לשאלה זו.

כמו כן, נבקש רשות מכבודו לפרסם את תשובתו בקבצי תורה הדנים בשאלות הלכתיות מעין אלו.

ואסיים בברכה כמכבדו ומוקירו ומקווה לשיתוף פעולה פורה בין כבודו לאגודתנו.

ד"ר אלי י. שוסהיים
יו"ר אגודת "אפרת"

הרב פנחס ב. טולידאנו

לכבוד

ידדנו היקר רב פעלים
ד"ר אלי י. שוסהיים שליט"א
יושב ראש אגודת "אפרת"

כבוד ידידנו,
אחר השלום והברכה, ראשית כל, האמת ניתן להאמר שאין כת"ר צריך לי ולדעותי אך וענותו תרבני, והנני משיב מפני הכבוד על שאלתך:

שרידים גליון כ"א

כלל מחללין כדעת בעל הלכות ז"ל ואיכא מ"ד שאין מחללין משום נפלים אלא עוברא שהריחה חששה דמיתה דידה היא שכל המפלת בחזקת סכנה היא וטעמא דיושבת על המשבר טעמא אחרינא הוא דכיון שמתה הוא כילוד ולא כירך אמו הוא ולא בדידה תלי אלא חי הוא ודלת ננעלה בפניו אלא דלא הוה ליה חזקה דחיותא אלו דבריו ז"ל בספר תורת האדם ואין צריך לכל הדקדוקין הללו דהא לא משכחת דכנת עובר בלא סכנת עוברא ולא סכנת עוברא בלא סכנת עובר דמפלת בחזקת סכנה היא וכן פרש"י ז"ל דאם אינה אוכלת שניהם מסוכנים. עכ"ד. וכן הקשה הרא"ש בפרק שמיני דיומא. ועיין שם בקרבן נתנאל שכתב שכן משכחת לה באשה שמפלת ובכל זאת אינה בסכנה כאשר עיינו רואות בזמנינו.

ב. על כל פנים, נ"ל דמאחר דהרמב"ן האריך לפרש דעת הלכות גדולות משמע דהכי סבירא ליה, ודלא כאיכא דאמרי. ולפיכך מחללין להזיל אפילו עובר פחות מארבעים יום שהוא מיא בעלמא ואין בו חיות כלל. וכן נראה מדברי הרמב"ם ומרן אורי"ח סימן ש"ל ה' דהיושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים, וקורעים בטנה ומוציאים הולד שמא

וכתוב בהלכות גדולות אשה עוברא דידעינן דאי לא אכלה מתעקר ולדה אע"ג דאמרינן ספק בן קיימא ספק נפל הוא שפיר דמי למיתן לה וכתב הרמב"ן ז"ל דמדקאמר משום סכנה ולד משמע דאפילו ליכא למיחש לדידה מחללין והיינו דגרסינן בשלהי פ"ק דערבין (דף ז') אמר רב נחמן אמר שמואל האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין ומקרעין את כריסה ומוציאין את הולד פשיטא האי עביד מחתך בשר בעלמא הוא אמר רבא לא נצרכה אלא להביא סכין דרך רשות הרבים מאי קמ"ל דמספיקא מחללין שבתא תנינא ספק חי ספק מת ספק עכו"ם ספק ישראל מפקחין מ"ד התם הוא דה"ל חזקה דחיותא אבל הכא דלא ה"ל חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא קמ"ל ואע"ג דתנן [אהלות ספ"ז] האשה המקשה לילד מביאין סכין ומחתכין אותו אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש דאלמא מעיקרא לית ביה משום הצלת נפשות ותנן נמי גבי תינוק בן יום אחד [נדה מ"ד]. וההורגו חייב ודוקא בן יום אחד אבל עובר לא וקרא נמי כתיב דמשלם דמי ולדות אפי"ה לענין שמירת מצות מחללין עליו אמרה תורה חלל עליו שבת אחת שמא ישמור שבתות הרבה הלכך אפילו בהצלת עובר פחות מבן מ' יום שאין בו חיות

חדשיו ונ"ל דזה תליא בפלוגתא שכתבו הרא"ש והר"ן פ"ב דיומא בעוברה שהריח' אי לא אחלה מתעקרה ולדה אע"ג דספק בן קיימא הוא ספק נפל ש"ד ליתן ומביא רא"י מההיא דיושבת על המשבר וכו' דא"י בספ"ק דערכין דעל ספקא מחללין שבת והרמב"ן כ' דאין מחללין משום נפלים וההיא דיושבת על המשבר טעמא אחרנא הוא דהוה כילוד דתו לאו ירך אמו הוא כיון שמתה אלא חי הוא ודלת נעולה בפניו וליכא חששא אלא דלא ה"ל חזקה דחיותא עכ"ל. משמע דלהרמב"ן עכ"פ צריך שידעו שכלו לו חדשיו אפי' ביושבת על המשבר דהא מייתי רא"י מדמותר להורגו ע"ש בספר תה"א ובר"ן ביומא והכא כיון דאיכא ריעותא שלא גמרו שערו וצפרניו חיישי מספק. וע' בתוס' נדה ד"ה וההורגו וע' בא"כ סי' קנ"ו ובב"י בח"מ סי' רע"ו עכ"ד. הנה מדבריו משמע שהרמב"ן סבירא ליה כאיכא דאמרי שחולקים על הלכות גדולות, ולא ידעתי מה הכריחו לפרש כן, וברור שהרמב"ן סובר כשיטת הבה"ג וכדכתבנו לעיל.

ועוד הרמב"ן עצמו הולך בשיטת הבה"ג דמחללין את השבת עבור העובר כמבואר בחידושו למסכת נדה דף מ"ד ע"ב ד"ה והא דתנן. ושם סיים בפירוש – וזה לשונו – והאי דאמרין

ימצא חי עכ"ד. ומסתימת דבריהם משמע אפילו לא כלו לו חדשיו מחללין, ובפרט בזמנינו שיש התפתחות הרפואה. והרי עינינו רואות שהיום אפילו שהוא בן חמשה או ששה חדשים שמים אותם באינקובטור ומצילים אותם לחיי עד. וברור לי דמה שפסק מרן שם סעיף ז' דבנולד לחי או ספק בו שבעה או בן שמנה אין מחללין עליו, היינו דוקא בזמנם, אבל בזמנינו מחללין שהרי מעשים בכל יום שנתרפאו והולידו בנים ובנות. וחלילה לומר שהיום אין מצילין. ושוב ראיתי שכן פסק החזון איש יו"ד סימן קנ"ה אות ד' שבזמן הזה אפילו ודאי בן שמונה נשאר חי וקיים ושהטבע נשתנה ע"ש. וכן כתב הרה"ג רבי שלמה זלמן אויערבך בספרו מנחת שלמה סוף סימן ל"ה ע"ש. וכן כתב הגאון לוית חן סימן צ"ו שהביא דבריהם וסיים דהמיקל לחלל שבת עבורם הרי הוא זריז ונשכר, וישא ברכה מאת ה' ע"ש. והוא כדברינו ש"ל.

ג. שוב ראיתי להמ"א סימן ש"ל סקט"ו שכתב – וזה לשונו. או ספק וכו' הקשה הע"ש דהא בס"ה איתא דאפי' שלא הי' לו חזקת חיים מעולם כגון יושב על המשבר מחללין עליו את השבת וא"כ למה פסק כאן וכו' ע"ש ואין זו קושיא דלעיל מיירי שכלו לו

מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת. עכ"ל הצריך לענינו.

וכן כתב הריטב"א שם וז"ל. דכתיב ואיש כי יכה כל נפש אדם. פי' ואפי' קטן בן יום א' קרוי נפש הקשו בתוס' דאלו הכא משמע דעובר לא חשבי נפש וכן משמע מהכה את האשה ויצאו ילדיה שאין שם אלא תשלומי ממון דמי ולדות כשפחה הנמכרת בשוק כדאיתא בפ"ק והכי נמי משמע מהא דאמרינן בסנהדרין האשה שהיא מקשה לילד חותכין את הולד ומוציאין אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש אלמ' עובר לאו נפש הוא ואיכ' למידק דאיכ' היכי אמר בפ"ק דערכין האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין וקורעין אותה ומוציאין את הולד וכיון דלאו נפש הוא היכי מחללין עליה את השבת וראיתי מי שכתב דהא לא קשיא כלל דחתוך בשר מת אין בו אלא מצות פרוש מדבריהם והיינו טעמא דמהלין ספקית בשבת ממה נפשך כדאית' בפ' ר"א ונר' שנעלמה ממנו מה שאמר במס' ערכין דאקשי' פשיטא מאי עניד מחתך בשר הוא ואמר רבא לא נצרכה אלא להביא סכין דרך ר"ה ומעתה קושית התוס' צריכה רבא ותירצו דאע"ג דלאו נפש הוא היינו לחייב ההורגו או לדחות נפש אמו כדי

במסכת שבת [דף קנ"א] תינוק בן יום אחד מחללין עליו את השבת לאו לאפוקי עובר, אלא גוזמא היא כדי לומר דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו עכ"ד. הרי להדיא דמחללין כדי שישמור שבתות הרבה.

וכן כתב הרשב"א שם בחידושו וז"ל. [שם ע"ב] וההורגו חייב מהכא משמע דדוקא בן יום אחד הא עובר לא דלא קרי ביה נפש אדם וקרא נמי הכי כתיב ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון כלו' באשה ענוש יענש כאשר ישית עליו כעל האשה כלומי ממון ואמרי' נמי א' בסנהדרין (ע"ב ע"א) האשה שהיא מקשה לילד מביאין סכין ומחתכין אותו אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו ספני שאין דוחין [נפש] מפני נפש אלמא עובר לאו נפש הוא. ואיכא למידק אם כן היכי אמרי בשלהי פ"ק דערכין (שם) האשה שהיא יושבת על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין וקורע' אותה ומוציאין הולד ממנה ואמאי מחללין את השבת כיון דליכא הצלת נפש. וי"מ דהתם אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה ב' וההיא דאמרי' במס' שבת (קנ"א ע"ב) תינוק בן יום אחד מחללין עליו את השבת לאו לאפוקי עובר אל גוזמא בעלמ' הוא לומר דבן יום א' חי מחללין עליו את השבת ודוד

בלא כלו לו חדשיו מחללין, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא. ואולי יש לתרץ, דשאני ההיא דיושבת על המשבר כיון דחוס אמו עדיין עליו יש סיכויים שאולי עדין חי ולכן מחללין מספק בפתירת הדלת שעליו, אבל בספק בן שבעה ספק בן שמנה שיצא, קים להו לרבנן שהוא כאבן דומם ומת הוא. ראה פרק רבי אליעזר דמילה דף קל"ה, ולפיכך אין מחללין.

והן אמת דבעודי עסוק בענין זה ראה ראיתי לרבינו האשכול ח"ב הלכות מילה סימן ל"ו עמוד קי"ז (והובא בספר לית חן סימן צ"ו) שהביא דברי בעל הלכות גדולות דסבירא ליה שאפילו במקום ספק נפל מחללים שבת ואע"פ שאין סכנה לאמו. וסבירא ליה דהא דאמרינן היושבת על המשבר מביאים סכין ברשות הרבים ומקרעים את כריסה ומוציאים הולד, היינו אפילו לא עקר הולד לצאת, ואפילו לא ידעינן אם כלו חדשיו. ואע"ג דלאו נפש הוא כדמוכח במתניתין דאהלות פרק ז', לענין שבת שאני שאמרה תורה חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. איברא דהיא דהאשה היושבת על המשבר, משמע דמייר שכלו לו חדשיו. ומ"מ כל ספק נפשות להקל וכו' ע"כ ע"ש. הרי לפניך דלא ברירא ליה אם ההיא דהמשבר איירי בכלו לו חדשיו,

שלא יגעו בו אבל לענין הצלתו בשבת דינו כנפש דהא שייך לומר כן טעמא דאמרי' גבי בן קיימא חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה ולפי' זה עוברא שהריחה בושם שמחללין שבת מפניה או הוריקו פניה כך מחללין מפני הולד וכן כתב בעל ה"ג ז"ל ויש מתרצים דשאני התם דכיון שכבר מתה האם הרי הוא עומד לעצמו ואינו נגרר אחרי אמו ואינו אלא כמי שנפלה עליו מפולת או שננעלה דלת לפניו שמחללין עליו את השבת אלא דיון דספקא הוא ואין לו חיות גמור אפילו בזה ההורגו פטור אבל כשאמו בחיים הרי הוא כא' מאבריה וכירך אמו ואין מחללין עליו את השבת ועוברא שהריחה אין מחללין שבת אלא בשבילה והפי' הראשון יותר נכון.

הרי לפניך שהרשב"א והריטב"א שיצאו מבית מדרשו של הרמב"ן הולכים בשיטת הבה"ג דאע"פ שהעובר אינו נפש היינו דוקא לחייב ההורגו או לדחות נפש אמר אבל לענין הצלתו בשבת דינו כנפש.

ומה שכתב עוד דהיא דיושבת על המשבר איירי בכלו לו חדשיו, אין זה מוכרח שהרי לא מצינו לאף אחד מהראשונים שיחלק בזה, וכולם כתבו ההיא דהמשבר סתמא, דמשמע דגם

ואדרבה הרי סיים כל ספק נפשות
להקל דמשמע דבא להורות דגם בלא
כלו לו חדשיו יש להקל.

ד. מכל הנאמר אנו לומדים, דגם
כשאין סכנה לאם אך יש סיכוי שתפיל
עוברא מחללין עליו את השבת, וגם
כשלא כלו לו חדשיו, או כבטוי הרמב"ן
ז"ל דאפילו בהצלת עובר פחות מבן
ארבעים יום שאין בו חיות כלל
מחללין. וטעמא דאולי בהצלתו ישמור
שבתות הרבה. ולפי זה יצא לנו דבני"ד
שהרופאים הזהירו אותה לא לצום
ביום כפור, אחרת יש סיכוי גבוה
שתפיל את עוברא, אסור לה לצום. וגם
אם הרופאים יאמרו שאין כאן "סיכוי
גבוה" להפלת עוברא, רק ספק הוא,
אפילו הכי אסור לה לצום כי כל ספק
נפשות להקל מאחר דהכי דינא גם
בעובר וכדברי האשכול והרמב"ן ועוד.
יתר על זה, שמתני לב למה שהדגיש
כת"ר "הרופאים הזהירו אותה"
דהיינו לשון רבים. אך האמת תורה
דרכה ברופא אחד בקי יספיק ואפילו
הוא עכו"ם וכדפסק מרן בשולחנו
סימן תרי"ח א' ע"ש. ולכן ק"ו אם הוא

רופא יהודי ירא ה' שיודע בערך
התענית, ובכל זאת הרי הוא אומר
שאם תתענה יש סיכוי גבוה שתפיל
דודאי אליו שומעין. וכל המחמיר בזה
הריהוא מן המתמיהין. ועל כל פנים
נ"ל דאם האם מרגישה בטוב ואומרת
שיכול הלהתענות ורופא אחד מסייע
לה אולי צריכה לצום. איך שיהיה
בנידון שאלתינו, על כל ספק יש להקל,
כי ספק נפשות להקל אמרינן גם
להצלת עובר, חלל עליו יום כפור אחד
כדי שישמור הרבה יום כפור. זהו מה
שיש להשיב בקיצור מפני הכבוד, ואין
אני אומר קבלו דעתי, וצור ישראל
יצילנו משגיאות ויראנו מתורתנו
נפלאות.

בברכת התורה

ובפרישת שלום נאמנה

הצ' עבד לצור גאונו

הרב פנחס בן כמוהר"ר ברוך אברהם

טולידאנו

אב"ד